

AZ „ELSÜLLYEDT FALU” A SZOCIALIZMUS ÉVTIZEDEIBEN

LEHŐCZ RÓBERT – DÖVÉNYI ZOLTÁN

THE „SUNKEN VILLAGE” IN THE SOCIALIST ERA

The little village Kemse in the Ormánság area became well-known in the 1930's according to a comprehensive study. By then Kemse had struggled with serious demographic and social problems, but somehow managed to keep alive even still nowadays. Nonetheless the survival of the village is uncertain. This essay presents the deterioration of Kemse in the socialist era (1949-1990) from micro and macro perspectives as well. The official statistical data and the so called „village chronicles” present in a complementary way the increasingly wrong state of Kemse, the process of deterioration of the local community.

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

A két világháború közötti sokágú hazai falukutatás leginkább maradandó eredményei közé a Kemséről írt munka kétség nélkül besorolható. A kis ormánsági faluban végzett vizsgálatról még a szigorú kritikus, Fodor Ferenc is elismerően nyilatkozott: „... ennek eredménye lett a geográfiai szempontból is igen becses, első értékes falu-szintézisünk, az „Elsüllyedt falu a Dunántúlon: Kemse község élete” c. mű” (FODOR 2006, p. 275).

A Kemse-vizsgálat 1936-os megjelenésével az „elsüllyedt falu” kifejezés beépült a hazai településföldrajz fogalom rendszerébe, s leginkább akkor emlegették, ha egy falu elnéptelenedett és ténylegesen is megszűnt (például Gyűrűfű), vagy nagyon közel került a teljes elnéptelenedéshez. Ugyanakkor felmerülhet az a kérdés is, hogy ténylegesen hogyan értelmezhető az „elsüllyedt falu” Kemsére vonatkozóan? Teljes megszűnésként biztosan nem, mivel a klasszikus vizsgálat idején a falunak még közel másfélszáz lakója volt. Valójában itt arról van szó, hogy Kemse a lecsúszás olyan szakaszába került, ahonnan már nincs visszaút, a jövőbe vezető út már lezárult. Ezzel kapcsolatban érdemes idézni a könyv összefoglalásából: „Kemse ma egy kitagadott, utolsó óráit élő kis társadalmi egység képét mutatja... pillanatnyi mesterséges injekciózásokkal nem lehet megmenteni a falut, egy nemesebb társadalomba való beilleszkedés idejéig pedig nem fogja megérni. Lehet, hogy a falu régi lakóinak házait jövevények töltik ki, s Kemse mint közigazgatási egység létezni fog, de a múltat végig küzdők utódaikat nem küldik és nem is küldhetik falujuk jövőjének kiépítéséhez” (ELSÜLLYEDT... 1936, p. 154).

Az idézett sorok egyfajta prófécianak is tekinthetők, mivel Kemse ugyan napjainkban is létező falu, de szinte teljesen más keretben és feltételek között működik. Mindez felkínálja a lehetőséget, hogy bejárjuk azt az utat, amit Kemse

az 1930-as évek közepe óta megtett. Ennek első lépéseként azt vizsgáljuk, hogy mi történt vele az államszocializmus évtizedeiben, azaz az 1940-es évek és a rendszerváltozás között. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy miért nem visszük el a történetet napjainkig, hiszen egy törpefalu esetében ez nem jelentene gondot. A magyarázat egyszerű. A Baranya Megyei Levéltárban találtunk egy olyan forrást, ami az említett időszakra vonatkozóan szolgáltat adatokat és információkat Kemséről. Az ún. községi krónika a szocialista időszak egyik tipikus terméke, addig írták, ameddig volt szocializmus, utána viszont már nem.

Ez a forrás lehetővé tesz egy kettős megközelítést. Egyrészt a hivatalos, elsősorban népszámlálási adatok alapján felvázolni azt a pályát, ami Kemse az államszocializmus évtizedei alatt megtett. Ez tekinthető egy makro megközelítésnek, mivel a település egészéről ad egy áttekintést. Ezt a képet árnyalják a községi krónikából kapott információk, itt már a mindennapi életre is van némi rálátás, ez tekinthető mikrogeográfiai megközelítésnek. Más kifejezésekkel élve az eltérő adatok alapján Kemséről adható egy kép felülnézetből és alulnézetből is.

1. KEMSE FELÜLNÉZETBŐL...

A nevezetes vizsgálat idején, 1935-ben, Kemsén 142 lakost regisztráltak. Ez a kutatást végzők saját felmérése és ebben nincsenek benne, a falu határában levő uradalmi pusztákon élők. Ezért a népszámlálások nagyobb népességszámot adnak meg: eszerint Kemse közigazgatási területén 1930-ban 368, 1941-ben pedig 341 a jelenlevő népesség száma. A II. világháborút különösebb népességvesztés nélkül vészelte át Kemse (1949-ben 330 lakos), az 1950-es évek viszont egyfajta népesedési összeomlást hoztak, mivel egyetlen évtized alatt elveszítette népességének több, mint egyharmadát (1960-ban 208 jelenlevő lakos).

Még borúsabb a kép, ha az 1960-tól használt lakónépesség számát vesszük alapul, ugyanis Kemsének ekkor mindössze 186 lakosa volt. A következő évtizedben stabilizálódni látszott a népességszám (1970-ben 178 lakos), a következő évtizedek azonban újabb jelentős lakosságszám-csökkenést hoztak a zsugorodó falunak (1980-ban 124, 1990-ben 101 lakos). Kipillantva a vizsgálat időkeretéből annyit érdemes megjegyezni, hogy a 2011-es népszámlálás már csak 59 lakost talált Kemsén, a legújabb, 2019-es adat szerint viszont már 63 fős a népesség.

Az előzetes várakozástól eltérően a gyors népességfogyás azonban nem a természetes népmozgalomra vezethető vissza, ez ugyanis 1990-ig minden évtizedben pozitív szaldót mutatott: 1949–1959 között 32, 1960–1969 között tíz, 1970–1979 között egy, 1980–1989 között pedig kilencfős a születési többlet.

A viszonylag kedvező természetes népmozgalommal szemben a migráció katasztrofálisan alakult, különösen az 1950-es években, amikor egyetlen évtized alatt 154 fős vándorlási veszteséget könyvelhetett el a falu, ami az 1949-es népességszám közel fele volt. Ez olyan mértékű menekülés volt, ami végzetes következményekkel járt Kemse jövőjére nézve. Az adatokból úgy látszik, hogy az 1950-es években mindenki elment, aki akart, mivel 1960-1969 között már csak 18 fős a vándorlási veszteség, ami az 1970-es években ismét emelkedett (-55 fő), az 1980-as években pedig valamelyest ismét csökkent (-32 fő).

Így végül is Kemse „elsüllyedését” nem az egykezés folytatódása, hanem az 1945 után generálisan megváltozott gazdasági – társadalmi – politikai viszonyokba gyökerező tömeges elvándorlás okozta. Hasonló a helyzet a lakosság szaporodási magatartásának jelentős változásával kapcsolatban is: a pozitív szaldó nem annak a következménye, hogy kemsei lakosság felhagyott volna az egykezéssel, a változás nem a törzsökös református lakossághoz kötődik, már csak azért sem, mert ezek jelentős része már az 1950-es években elhagyta a falut. A pozitív természetes szaporodás a lokális társadalom két másik csoportjához köthető:

- A már említett uradalmi pusztákon élő katolikus népességre sohasem volt jellemző az egykezés, és ez 1945 után is így volt. Ez a csoport azonban a puszták felszámolásával egyre kisebb szerepet játszott Kemse népesedésének alakításában. Ezt egyértelműen jelzi, hogy 1990-ben az akkori 101 lakosból mindössze ketten éltek külterületen.
- A pozitív népesedési folyamatok leginkább a beköltöző cigánysághoz köthetők, akiknek első csoportjával már az 1930-as évek közepén kapcsolatba kerültek a kemseiek. Ezzel kapcsolatban érdemes idézni az *Elsüllyedt faluban* leírtakat: *„Az ősszel azután még egy idegenfajú nép tűnt fel állandó jelenséggként Kemse életében: az oláh cigány. A pécsi káptalan az utakat szegélyező gyönyörű jegenyéknek kivágását egy cigány-csoportra bízta. Ez a falu szélén napok alatt felépítette Kemse lakosságának számával vetekedő népességű telepét. Azt a fájdalmas ellentétet, amelyet az aránylag túrhető viszonyok között élő, gyermeknélküli falu és a beláthatatlan gyermekhadtól zsisbongó, nyomorgó cigánytelep alkot, a falubeliek is megéreztek. Abban a furcsa, szélsőséges viselkedésben, amelyet a kemseiek a faluban is gyakran feltűnedező cigányság iránt tanúsítottak, a tudat alatt bizonyosan nagy része volt annak a rejtett tiszteletnek és keserű féltékenységnek, amelyet az önmagát kihalásra ítélt fajta az életerőtől minden mostoha körülmény között is duzzadó más faj iránt érez”* (ELSÜLLYEDT... 1936, p. 53).

A lakosság megváltozott szaporodási magatartását egyértelműen jelzi, hogy 1949–1959 között a 100 házas nőre jutó gyerekek száma 241, azaz a mutató értéke jelentősen felette volt az egyszerű reprodukciónak. Ebben az időszakban

49 házaspárt regisztrált a népszámlálás, közülük nem volt gyereke ötnek, 11 nőnek egy gyereke volt, legalább három gyerek pedig 19 esetben fordult elő.

A természetes népmozgalom viszonylag kedvező mutatóit még az 1990-es népszámlálás is regisztrálta. Eszerint például a 15-49 éves nőkre vonatkozó teljes termékenységi arányszám kereken kettő, miközben Baranya megye átlaga csak 1,76. A népesség korstruktúrája is meglehetősen fiatalos: a gyermekkorúak (0-14 évesek) száma jelentősen felülmúlta az időskorúakét (60 év felettiek): a 25 gyerek mellett csak 17 idős ember élt a faluban.

A helyi társadalom további jellemzőit nézve kitűnik a lakosság meglehetősen alacsony iskolázottsága. A leginkább feltűnő, hogy diplomást utoljára az 1949-es népszámlálás regisztrált, akkor is csak egyetlen felsőfokú végzettségű élt a faluban. 1990-ben a 89 hét évesnél idősebb lakosból heten rendelkeztek érettségivel tizenketten szakmunkás végzettséggel, öten viszont egyetlen osztályt sem végeztek.

Bizonyára az alacsony iskolázottsági és képzettségi szintnek is volt szerepe abban, hogy a gazdasági aktivitás meglehetősen alacsony: 1990-ben a 63 munkaképes korú lakosból mindössze 39 volt aktív kereső. Ugyancsak feltűnő a férfiak és a nők közötti aránytalanság: a 27 férfi mellett mindössze 12 nő volt aktív kereső. A foglalkozási szerkezet is meglehetősen hagyományos, az aktív keresők éppen kétharmada a mezőgazdaságban dolgozott. Az aktív keresők túlnyomó része ingázott, mivel helyben alig volt munkahely.

A helyi társadalom kedvezőtlen irányú változásával párhuzamosan egyre inkább leépült a kommunális felszereltség is. Az 1990-es népszámlálás szerint Kemsén nincs vezetékes ivóvízellátás, a 43 lakásból tizenötben van házi vízellátás, vízöblítéses WC-vel pedig mindössze hét lakás volt felszerelve. A faluban ekkor nem volt egyetlen összkomfortos lakás sem, domináltak a komfort nélküli lakások (32 darab). A helyi állapotokra jellemző az elöregedett lakásállomány is. A leginkább feltűnő, hogy 1960 és 1990 között egyetlen új lakás sem épült, a lakásállomány közel fele (43-ból 20) még 1899 előtt épült.

2. ÉS ALULNÉZETBŐL...

A Baranya megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 44/1971 számú határozatában elrendelte a megye kisebb településeinek a községi krónikák írását. A kötelezővé tett és 1972-től összeállított Községi Krónika nehéz feladat elé állította a települések vezetőit. Problémát jelentett, hogy az első krónikák alacsony színvonalon íródtak, többek között azért is, mert az aprófalvak életében nem történt említésre méltó eset, illetőleg a krónikaíró személye nem volt alkalmas a feladatra. Előfordult, hogy egy település egyetlen oldalon foglalta össze az adott év eseményeit. Ez természetesen megengedhetetlen volt, ezért a Baranya megyei Levéltár járási krónikaértekezletek megszervezésével igyekezett segíteni a krónikasoknak.

A két példányban készült krónikákat az adott település minden év első tanácsülésén fogadták el, majd az egyik példány ott maradt a községi tanácsnál, a másik pedig a Baranya megyei Levéltárba került. A Levéltár vállalta a krónikák lektorálását, illetve őrzését és évente megjelentetett egy kiadványt Baranyai Krónikaírás címmel.

A krónikák forrásértéke megkérdőjelezhetetlen, hiszen bemutatja a település múltját, rögzíti az akkori állapotokat és a krónikaíró segítségével képet kapunk a lakosság hangulatáról.

A település múltjáról egy tudatosan kidolgozott kérdőív ad képet. Ez a kérdőív az 1944 és 1971 közötti időszakot dolgozza fel. A krónika forrásértékét kihangsúlyozza a pontos, hiánytalan és átfogó beszámoló elvárása a levéltár részéről. A krónikaírók egy, a levéltár által kidolgozott szempontsor szerint rögzítették a település eseményeit.

A Községi Krónikák felépítése:

- I. Napló: az események kronologikus sorrendjét tartalmazza. Ide kerül a baleset, bűncselekmény, választás, sporteredmény megemlézése.
- II. Év végi összefoglaló: (részletes adatokat közöl)
 1. államigazgatás (helyi szervek éves tevékenységének bemutatása),
 2. gazdasági szervek eredményei,
 3. Tsz zárszámadása,
 4. kulturális intézmények (iskola, könyvtár, művelődési ház beszámolója),
 5. társadalmi szervezetek (párt, KISZ, Népfront, Vöröskereszt adatai),
 6. népmozgalmi adatok (ezen a ki- és beköltözést, a születést és a halálozást értik),
 7. geográfiai (sic) események (például talajvédelem).
- III. Dokumentumgyűjtemény.

A Községi Krónikákat Kemsén kezdetben Szabó István, az iskola igazgatója és tanára írta, majd 1983-tól ezt a feladatot Tömös Mihó László községi elöljáró vette át. Mind a két krónikás pontos adatokat és tényeket szolgáltat – a feladatának megfelelően – és az írásaikból nagyon jól kivehető a falu sorsáért érzett aggodalom.

A nyolcvanas években írt krónikákban Tömös Mihó László egyre gyakrabban fogalmaz meg kritikákat és szólal fel a település sorvadása ellen és igyekszik valamiféle kiutat mutatni.

A Községi Krónikák 1973-tól mutatják be a falu életét, de a „felszabadulástól” 1972-ig tartó időszakról a Krónikákban megtalálható kérdőívből kapunk átfogó képet.

A kérdőív a következő szempontok szerint vizsgálja a település múltját.

- Politikai élet.
- Gazdasági tevékenység.
- Kultúra és sport.
- Műemlékek, emlékhelyek.
- Szociális, népmozgalmi, egészségügyi helyzet.

A kérdőívet a Közös Községi Tanács minden településének ki kellett töltenie. Ebből adódóan rákérdez olyan dolgokra is, ami egy aprófaluban nincs és feltehetően nem is lesz.

A politikai életről nagyon szűkszavúan beszél, de megtudható belőle, hogy a települést 1944. december 4.-én a III. Ukrán Front szabadította fel. A Vörös Hadsereg említett alakulata Luzsok felől érkezett és harci cselekmény nélkül foglalta el a falut. A lakosság 1945 májusáig ki volt telepítve, csak utána tértek vissza a faluba az emberek. Ezt követően szinte azonnal újra alakulnak és politikailag is aktívvá válnak a pártok. A faluban a legerősebb és a leginkább támogatott párt a Független Kisgazdapárt. Második legerősebb a Nemzeti Parasztpárt, de jelen van a Magyar Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt is.

A terület a Pécsi Püspökség tulajdona volt, emiatt szinte azonnal megkezdte a földosztás előkészítését a Földigénylő Bizottság. A későbbiekben társadalmi szervezetként működik a faluban a Hazafias Népfront, a Vöröskereszt és a Nőtanács, de ami érdekes, hogy nincs az MSZMP-nek helyi pártalapszervezete. A legközelebbi alapszervezet Vajszlón van. A kérdőív szerint a településen nemzetiség nincs, de egyre inkább növekszik a cigányság lélekszáma.

A gazdasági élet bemutatásakor kapunk egy listát, hogy 1945 előtt milyen gazdasági tevékenységet folytattak a faluban. Volt ipar, ezen belül dolgozott itt kovács, cipész és volt háziipar, amin a szövést és a fonást értették. Működött itt egy téglagyár és egy malom is. Ezek 1945 után hamar megszűntek.

A falu egyik legfontosabb erőforrásáról, a földterület nagyságáról számszerű és részletes tájékoztatást kapunk, így megtudjuk, hogy szántóként, legelőként, erdőnek és a nádasnak milyen arányban használták a földet.

A kemsei MGTSZ 1950-ben alakult meg, de nem sokáig volt önálló, mert először 1957-ben Zehi-pusztával, majd 1959-ben a zalátai TSZ-szel vonják össze. Ez azt is jelenti, hogy Zalátán van a TSZ gépparkja, ami két kombájnból, egy teherautóból és 22 erőgépből áll.

A TSZ ipari növények, egészen pontosan kender és cukorrépa termesztésével foglalkozik. Kertészet, szőlő, gyümölcs termesztése a TSZ

keretei között nem volt és növényneveléssel sem foglalkoznak. Az állattenyésztés a sertés és a szarvasmarha tenyésztését, illetőleg a borjúnevelést öleli fel. A kérdőívből kiderült, hogy az istálló 1960-ban épült és a fejés nincs gépesítve. Állami gazdaság nincs.

A kérdőívből látható, hogy a faluban nincs sportklub, sportkör, se sportpálya, ebből adódóan sporttevékenység sincsen. Nincs mozi, se művelődési ház, de van színjátszó kör és klubkönyvtár, ahol pontosan nyilvántartják a könyvek, az olvasók és a kölcsönzések számát. A krónikaíró szerint nincs közösségi élet.

A falu iskolája egy tantermes, osztatlan alsó tagozatos iskola (30 éve nincs felső tagozat), amely egy 1840-ben épített épületben működik. Bölcsőde, óvoda Kemsén nincs.

Hasonlóan a könyvtári adatokhoz, a krónikaíró minden esztendőben pontosan beszámol a tévé, rádió, napilap, hetilap és a folyóirat előfizetésekről (1-2. táblázat).

A településen múzeum, emlékmű nem található. A faluban múlttal kapcsolatos iratok sincsenek. Hagyományőrzéssel, helytörténettel nem foglalkozik senki – „*nincs, aki csinálja*”, jegyzi meg a krónikaíró.

A falu egészségügyi helyzete a kérdőív szerint a következő. Hetente egyszer van orvosi rendelés. Orvosi ellátás és gyógyszertár legközelebb Vajszlón van, de a kérdőívből kiderül, hogy sokszor kell Csányoszóra utazni – ami 14 km, Vajszló csak nyolc –, mert a vajszlói orvos nem fogadja a kemseieket. Az orvosi rendelő és a könyvtár egy épületben van. Hetente egyszer kijár a védőnő. Vajszlóra szilárd burkolatú út vezet, az utak 85%-a ilyen, de 1970 óta nem volt útépités vagy útfelújítás. Vasútállomása a falunak nincsen, a legközelebbi állomás Vajszló. A település menetrendszerű autóbuszjáratral megközelíthető. Postája nincs a falunak – a legközelebbi 3 km-re van településtől –, de van egy távbeszélője. Vízmű, artézi víz, vezetékes víz nincsen.

1. táblázat: A kemsei könyvtár néhány adata
Table 1. Some data about the library of Kemse

Év	Könyvtári állomány	Beiratkozott olvasók	Kölcsönzött könyvek
1973	949	62	1533
1974	1143	57	1543
1975	1222	48	1420
1976	1252	51	1412
1977	1252	35	1051
1978	1283	23	883
1979	1952	26	981

2. táblázat: A különböző kulturális szolgáltatások előfizetések alakulása
 Table 2. Subscription data of different cultural services

Év	TV	Rádió	Napilap	Hetilap
1973	23	45	36	42
1974	23	45	40	44
1975	23	45	40	44
1976	23	45	36	38
1977	24	42	35	17
1978	27	34	35	32
1979	28	33	28	40
1980	28	33	28	34
1981	28	33	33	31
1982	26	mindenkinek van	31	33

A faluban három ház lakatlan, de lakható. A házak jelentős része vályogból épült, földpadlós. Nagyon kevés háznál van fürdőszoba és csak egy házban van vízellátásos WC. A település 1952 óta villamosított. Új ház 1970 óta nem épült, sőt azóta nem volt semmiféle beruházás. A faluban van egy ÁFÉSZ vegyesbolt, vele együtt működik az italbolt. (Emiatt a bevételük együtt jelenik meg az adatok között, nem tudják (?) a kettőt különválasztani.)

A kérdőív végén lévő összegzésből kiderül, hogy a Közös Községi Tanács nem használ a falunak, mert Kemsén nem történt semmiféle beruházás, közellátási zavarok vannak és a falusiaknak a hivatalos ügyek elintézése a Vajszlóra történő bejárás miatt legalább egy napot vesz igénybe. A krónikaíró kimondja, hogy a Közös Községi Tanács a település életére semmiféle pozitív hatással sincs, sőt Kemse érdekvédelme sérül. A kérdőív 1973-ig pontos állapotfelmérésnek tekinthető.

3. táblázat: Az ÁFÉSZ bevételei 1972 és 1982 között
 Table 3. Income of AFÉSZ between 1972 and 1982

Év	Bevételek (ezer Ft)
1972	600
1973	78
1974	945
1975	934
1976	968
1977	973
1978	983
1979	996
1980	1013
1981	1100
1982	1296

Kemse aprófalú, a lélekszáma is folyamatosan csökken és a településen általában említésre méltó esemény nem történik. Ebből adódóan a Községi Krónikák elsősorban a lakosságszám változásáról, a termésátlagokról, az iskolai eredményekről, a könyvtári állomány és az olvasói létszám növekedéséről, az ÁFÉSZ bevételeiről, illetőleg az újság-előfizetésekről tájékoztat. Ez a fajta szerkesztés 1983-ig figyelhető meg, ezután jelentős változás állt be a Községi Krónikák tartalmát illetően. Ennek oka a krónikaíró személyében történt változás.

Az új krónikás, Tömös Mihó László elsősorban a falu hagyományait és a mindennapi életét mutatja be, érezhetően aggódva a település sorsáért. Ebből adódóan célszerű a Községi Krónikákat a krónikaíró személyének megfelelően két csoportra osztani. Az első csoport az 1983-ig megírt, míg a második az 1983–1987 közötti időszak krónikáit tartalmazza. Az első időszak, említésre méltó eseményei:

Az 1973-as esztendőben Kemse a Siklósi járáshoz került, míg a TSZ a zaláti TSZ üzemegysége lett. Az 1974-es év decemberében a kemseieket felháborítja a Magyar Hírlap hasábjain „Egy emberöltő”, címmel megjelent négy részes cikksorozat, ami az *Elsüllyedt falu a Dunántúlon* című könyv apropóján íródott. A felháborodást az váltotta ki, hogy a cikk írója, Vincze Péter, csak néhány órát tartózkodott a faluban, ezért a tájékozottsága nem kielégítő és a cikke egyértelműen szenzációhajhászás volt.

A krónikás szerint az 1975-ös esztendő sorsfordító a település életében, mert augusztus 22.-én megszűnt az iskola. Az iskola megszüntetését a 128/1971. miniszteri rendelet tette lehetővé. A kisiskolások Vajszlóra, vagy Zalátára mehetnek iskolába. Gondot okoz a bejárás, ami nincs jól megszervezve. A krónikás úgy foglalja össze, hogy az iskolabezárás a falu halálát okozza, mert a fiatalok el fogják hagyni a települést. (Ezt a lélekszámcsökkenés okai között fel is sorolja!)

Az 1976-os évtől az a jellemző, hogy az állami ünnepeket televízión nézik, és ezzel letudják a megemlékezéseket.

Az 1977-es esztendőben a falut érinti egy településfejlesztési terv, de hogy ez mit tartalmaz, arról a krónikás nem ír, illetve a Pécsi Orvostudományi Egyetem végzett egy egészségügyi felmérést, de erről sincs bővebb tájékoztatás a krónikákban. Ugyanakkor a krónikás megdöbbenve írja, hogy a kemsei gyerekeket a vajszlói iskolából Zalátára helyezik. Ugyancsak megdöbbenve számol be arról, hogy a vajszlói tanács tervbe vette a kemsei klubkönyvtár megszüntetését. Leírja még, hogy egy településfejlesztéssel foglalkozó szociográfiai kutatócsoport rendszeresen bejárt a faluba, de hogy mit vizsgált és milyen eredménnyel, arról nem tesz említést.

Az 1978-as évben létrejön a Vajszlóval közös községi tanács és többi aprófalúval együtt idekerül Kemse is. Ennek következtében többet tanácsülés Kemsén nem lesz, ezért a krónikaíró meglátása szerint a falunak nem lesz

érdekvédelme. A falu klubkönyvtárát megszüntetik, mindezt egy leiratban közlik.

Az 1979-es esztendőben említésre méltó eseménye egy szociológiai kutatócsoport megjelenése volt, de erről semmiféle más adattal nem szolgál a krónikás. A település élete annyira eseménymentes, hogy 1980-tól már az időjárás hónapról hónapra való rögzítése teszi ki a krónika nagy részét.

Az 1981-es év említésre méltó eseményei az augusztusi két földrengés (augusztus 13. és augusztus 29., anyagi kár nincs) és a Vajszlói Közös Községi Tanács ígérete a kemsei utak megjavítására. Ez utóbbiról a krónikás megjegyzi, hogy ezt már három éve mondják, és a falusiak már nem hisznek az ígéretnek. Az 1982-es esztendőben krónikás tápellátási zavarokról ír, ami jelentős problémát okoz a háztájit működtetőknek.

Az 1983-as év hozza meg a váltást a Krónikák tartalmát illetően, hiszen ekkor változott meg a krónikaíró személye. A krónikás Tömös Mihó László nem szolgáltat olyan pontos adatokat, mint az elődje inkább, mint a település előjárója feleleveníti a népszokásokat, igyekszik irányt mutatni a lakosoknak, ezért is elsősorban a falut közvetlenül érintő dolgokra koncentrál.

A Krónikáiban egyre többször fogalmaz meg kritikát. Az 1983-as Krónikában szóvá teszi, a bolt nyitva tartása nem megfelelő, kiemeli, hogy alapvető termékekből nem biztosított a folyamatos ellátás, és az ÁFÉSZ felvásárlási gyakorlata megkárosítja a kemseieket: például más faluban a tojást 2 Ft-ért, míg Kemsén csak 1 Ft-ért vásárolják fel.

Az idősebbek felháborítónak, míg a krónikás örömteli eseménynek nevezte azt, hogy Kemsén diszkót rendeztek. Végre van élet a faluban, jegyzi meg, és ehhez kapcsolja azt a júniusi feljegyzését, miszerint milyen jó volt nézni, ahogy a kocsmá előtt fociztak a gyerekek.

Hasonló felfogásban íródott az 1984-es krónika is, melyben több népszokást mutat be. Először a kemsei disznóvágásról ír, itt nem mulasztja el megemlíteni, hogy ez milyen fontos volt régen az élelmiszerellátás szempontjából. Természetesen a disznótartást követendő példaként állítja a falusiak elé, ezzel is arra ösztönözné őket, hogy törekedjenek az önellátásra.

A másik népszokás, amit leír, a májusfa állítása. Teszi mindezt azzal a nem titkolt reménnyel, hogy lesznek még olyan fiatalok, akik életben tartják ezt a hagyományt. A májusfa állításához kapcsolhatóan egy hagyományos kemsei esküvőt is bemutat, a kikérővel, a bekérővel, a lakodalommal együtt.

Hasonlóképpen folytatja az 1985-ös beszámolót is. Ebben a krónikában is feleleveníti a népszokásokat, kezdi a favágással, majd a disznótorossal, és oldalakon keresztül írja le a hagyományos kemsei ételkülönlegességeket. Külön kiemeli a tanácsi választásokat és ennek jelentőségét. Megtudjuk, hogy a falu Vajszló segítségét kéri egy használható közkút létrehozásában.

Az 1986-os krónika közli a zaláti lelkész visszaemlékezéseit a „felszabadulásról”. Ebből kiderül, hogy a Vörös Hadsereg egy alakulata 1944. december 4.-én érte el a térséget, de mentek is tovább és senkit nem bántottak. Utánuk egy bolgár hadtest és a jugoszláv partizánokból álló ezerfős alakulat szállta meg a területet, ami fosztogatásokkal, erőszakkal, rablással járt együtt.

A német ellentámadás miatt kiürítették a környéket. A polgári lakosság 1945 májusában térhetett vissza. A kemseiek Nagycsányra, illetve Besencére menekültek. A „felszabadítók” óriási veszteségeket okoztak.

A közösség életét ebben az évben egy, a Magyar Hírlapban megjelent cikk kavarta fel, melyben az újságíró a zehipusztai állapotokat írja le egy beszélni alig tudó cigány család bemutatásával.

Még érdekesebb az 1987-es krónika. Ebben Tömös Mihó László részletesen beszámol az 1950-es esztendő kitelepítéseiről, név szerint említve, hogy ki kit jelentett fel, illetve melyik család hány fővel és hová lett kitelepítve. Leírja, hogy 1950 júniusában miként vittek el egy szorgalmas, nem politizáló, 24 hold földdel rendelkező családfőt és ötfős családját a Hortobágyra. Szinte vele egy időben telepítették ki Zehipusztá volt bérlőjét (a családról nincs adat), szintén a Hortobágyra. Itt megjegyzi, hogy a kitelepítettek ingóságait „széthordták”.

A párttitkár folyamatosan fenyegetőzött és állandósult a félelem, ennek következtében két család is úgy döntött, hogy Pécsre megy, ők soha többet nem jöttek vissza. A kitelepítettekkel szemben általában az volt az eljárás, hogy nem mehettek vissza a korábbi lakóhelyükre.

Az augusztusi kitelepítés a krónikaíró családját is érintette. Tömös Mihó László családja a kitelepítési parancsot is meg tudta őrizni annak ellenére, hogy az irat megsemmisítését a hatóságok elrendelték. A parancsot a Bibliában rejtették el, így kerülhetett annak fénymásolata a krónika mellékletébe.

A Tömös Mihó család három napot kapott a csomagolásra. Ingóságaiuk jelentős részét „elkótyavetyélték”, illetőleg megőrzésre adták át, aminek egy jelentős hányadát ellopták. Vagont kellett bérelniük és Vajszlóról indulni, itt csatlakozott hozzájuk még három vajszlói család, majd Sellyén újabb vagonokkal bővült a szerelvény. Először Derecskére mentek, majd a krónikaíró családja Hajdúbagosra került. Három évig voltak kitelepítve. Később a család visszajött Kemsére, de nem költözhetek be a régi házukba és szinte a nulláról kellett kezdeniük az életet.

Ha csak a Krónika írásának az időpontját nézzük, akkor megdöbbentő az őszinteség, amivel a krónikás bemutatja a kitelepítéseket, de ha figyelembe vesszük, hogy a krónikaíró családja is a kitelepítettek között volt, akkor már érthető az író bátorsága.

Az 1988-as krónika arról tudósít, hogy a szárazság, a rossz termés és az emelkedő árak miatt nagy az elkeseredés. Az MTV Pannon Krónika című műsora 1988 júniusában bemutatja a Tömös Mihó Lászlóval készített interjút.

Összességében elmondja, hogy az idej nem volt jó év. A Községi Krónikák írása ebben az esztendőben ért véget.

IRODALOM

ELSÜLLYEDT... (1936): Elsüllyedt falu a Dunántúlon. Kemse község élete. Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt. Budapest, 158 p.

FODOR F. (2006): A magyar földrajztudomány története. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 820 p.